

OVČARSTVO U VELIKOJ BRITANIJU

Jugoslovenski Odbor za ovčarstvo i kozarstvo pri Institutu za stočarstvo u Zemun-Polju, Beograd, organizovao je u septembru 1981. za stručnjake članica pomenutog Odbora jedanaestodnevno studijsko putovanje u Veliku Britaniju. U grupi je bilo 13 stručnjaka iz svih naših republika, i to: mr Nikola Adžić iz Crne Gore; dipl. inž. Ivica Antunović, prof. dr Zahid Čaušević i dr Slavka Vuković iz Bosne i Hercegovine; prof. dr Stevan Jančić, dipl. inž. Rade Škorić, dr Dane Šupe, mr Tomislav Vrečić i dipl. inž. Ante Pernar iz Hrvatske; dipl. inž. Stojmen Mitev iz Makedonije; prof. dr Franc Zagožen iz Slovenije i dr Vukosava Čeranić i dipl. inž. Miroslav Žujović iz Srbije.

Studijska grupa boravila je u Engleskoj i Škotskoj s ciljem da se bliže upozna sa sadašnjim stanjem, organizacijom i sistemima ovčarstva u Velikoj Britaniji i sa drugim problemima ovčarstva i načinom njihovog rješavanja u toj zemlji. Po završenom boravku sačinjen je iscrpan izvještaj koji je, u manjoj ili većoj mjeri, djelo svih učesnika ovog zanimljivog studijskog putovanja. Smatrajući da će britanska iskustva biti veoma zanimljiva i korisna za širi broj stručnjaka koji se bave unapređivanjem ovčarstva u našoj zemlji, donosimo najvažnije djelove toga izvještaja koji će moći da koriste našim nastojanjima u ovoj značajnoj grani stočarstva. Iako su prirodni uslovi za ovčarstvo u Velikoj Britaniji drugačiji nego naši, to ne znači da se njihova iskustva i metode rada ne mogu, uz određena prilagođavanja, primijeniti i u nas. Pogotovo je moguće primijeniti neke britanske odgajivačke metode, pa i samu organizaciju ovčarstva, a, isto tako, biće korisno da se naši stručnjaci upoznaju sa najvažnijim rasama ovaca u Velikoj Britaniji, tim prije što se neke od njih mogu i u našoj Republici koristiti. Nema sumnje da su upravo britanske rase za meso najpoznatije u svijetu i da su kao takve korišćene za stvaranje mesnatih rasa u drugim zemljama, jednim dijelom i u Jugoslaviji.

Opšti podaci o Velikoj Britaniji

Veliku Britaniju čine četiri pokrajine (Engleska, koja je najveća, zatim Wales, Škotska i Sjeverna Irska) a zauzima 242 443 km². U Škotskoj, sjeverozapadnoj Engleskoj i Walesu preovlađuje brd-

IV KONGRES VINOGRADARA I VINARA JUGOSLAVIJE

Od 1. do 4. septembra tekuće godine u Radencima (SR Slovenija) održan je IV kongres vinogradara i vinara Jugoslavije.

Prvi kongres vinogradara i vinara održan je 1952. godine u Vršcu; II — 1967. u Ohridu i III — 1976. u Poreču.

IV kongresu vinogradara i vinara Jugoslavije prisustvovalo je preko 300 učesnika — naučnih i stručnih radnika iz svih krajeva naše zemlje.

Kongres je radio u plenumu i u sekcijama. Na plenarnoj sjednici (prvog dana) podnesena su tri referata, i to:

1. Stanje i pravci razvoja vinogradarstva u SFRJ do 2000. godine
2. Stanje i pravci razvoja vinarstva u SFRJ do 2000. godine
3. Prilog koncepciji marketinga jugoslovenskih vina.

Pored glavnih referata, dato je i 16 koreferata koji tretiraju aktuelnu problematiku vinogradarsko-vinarske grane, kao i ekonomiku i marketing vina po republikama i pokrajinama.

Drugog i trećeg dana Kongres je radio u sekcijama, i to: Sekcija za vinogradarstvo, Sekcija za vinarstvo i Sekcija za ekonomiku i marketing vina.

U Sekciji za vinogradarstvo prezentirano je 20 naučnih radova i saopštenja iz oblasti ishrane i selekcije vinove loze. U sekciji za vinarstvo saopšteno je 18 naučnih radova i u Sekciji za ekonomiku i marketing vina 10 naučnih radova, ukupno dakle oko 50 naučnih radova i saopštenja.

Na osnovu referata i koreferata, kao i opsežne rasprave o aktuelnoj problematici vinogradarsko-vinarske grane, proizvodnje i prometa grožđa i vina i njihovih preradevina, Kongres je konstatovao:

1. Da se posljednjih desetak godina ispoljava stalna tendencija smanjivanja površina pod vinogradima i da je struktura vinograda vrlo nepovoljna jer je oko 50% vinograda starije od 30 godina, što je nepovoljno po razvoj vinogradarsko-vinarske grane. Razvoj vinogradarstva vrlo je neravnomjeran i po republikama i

sko-planinski a u južnoj i jugoistočnoj Engleskoj brežuljkasti i ravničarski reljef. Najveći planinski vrh nalazi se u sjevernoj škotskoj (1 343 m). Velika Britanija odlikuje se dobro razuđenom obalom. Ni jedna tačka na ostrvu nije udaljena od mora više od 120 km.

Velika Britanija ima umjerenu i izrazito okeansku vlažnu klimu, s malim godišnjim kolebanjima temperature (od 8°C na sjeverozapadu do 14°C na jugoistoku). Prosječna januarska temperatura opada od zapada (7°C) prema istoku (3,5°C), a prosječna julska od juga (17°C) prema sjeveru (13°C). Zapadno obalsko područje, neposredno izloženo vlažnim okeanskim vjetrovima, prima godišnje najveću količinu padavina, s maksimumom na zapadnim padinama škotske visoravni (oko 3 000 mm) u Lake Distriktu i Srednjem Walesu. Međutim, u Engleskoj, koja je od vlažnih vjetrova odijeljena brdovitijim područjima, godišnje padavine uglavnom ne prelaze 750 mm. Sniježni pokrivač traje prosječno od 5 dana na jugozapadu do 25 dana na sjeveroistoku, dok se snijeg nešto duže zadržava na planinama, naročito u sjevernoj Škotskoj. Cesta magla i znatna oblačnost karakteristični su za veći dio teritorija Velike Britanije.

Ova zemlja ima gustu mrežu rijeka, koje takođe imaju znatan uticaj na klimatske prilike. Najduže rijeke su Severn (388 km) i Temza (386 km). Međutim, za dobijanje elektroenergije najviše se koriste škotske rijeke. Mnogobrojna jezera škotskog (Lomond i Shin) i kumbrijskog brdskog područja (Lake District) glečarskog su porijekla. U skladu je sa zemljišnim i klimatskim uslovima i vegetacija ove zemlje. Šume zauzimaju oko 5,3% ukupne površine. Na sjeveru raste crnogorična i miješana (bor i breza), a na jugu zemlje, uglavnom listopadna šuma. Najraširenije su hrastove šume, a zatim jasen i breza, dok bukva preovlađuje u jugoistočnoj Engleskoj. Glavne šumske površine nalaze se u engleskim, manje vlažnim, istočnim i južnim grofovijama. Gornja granica šumskih područja ne prelazi nadmorsku visinu od 300-600 m. Najveći dio teritorija u Velikoj Britaniji pokriven je travnjacima (u srednjem i južnom dijelu oko 43%), zatim vrištinama i bujadi (u Škotskoj oko 67%).

U Velikoj Britaniji i Sjevernoj Irskoj živi 56 076 000 stanovnika, a od toga u Engleskoj 81%, Škotskoj oko 10%, Walesu 6% i u Sjevernoj Irskoj oko 3%.

Značajna je i činjenica što se tek oko 3% stanovništva bavi poljoprivrednom proizvodnjom (542 000 stanovnika), najmanje u odnosu na neke evropske zemlje (u Francuskoj 11%, Italiji 16%, Danskoj 9,8%, SR Njemačkoj 7,3%).

Od ukupne površine zemlje (oko 24 miliona hektara), na poljoprivredne površine otpada 17,6 miliona ha ili 74%, od kojih je

pod ratarskim kulturama oko 50% a pod pašnjacima oko 21%. Pod šumom i šumskim zemljama nalazi se oko 15% ukupne površine zemlje.

Velika Britanija ne obezbjeđuje svoje ukupne potrebe u hrani domaćom proizvodnjom, jer potrebe u goveđem mesu podmiruje 85%, ovčijem sa 58%, u bekonu 46%, a jedino u svježem svinjskom i živinskom mesu 100%.

Od ratarskih kultura najviše se proizvodi žito (3 870 000 ha), i to ječam na 2 430 000 ha (60,8%), pšenica na 1 370 000 ha (36%), zob samo na 136 000 ha (4%), raž na 7 000 ha (0,2%) i kukuruz na 1 000 ha (0,03%). Pod krompirom se nalazi oko 204 000 ha, a isto toliko pod repom i drugim krtolastim kulturama.

Stočni fond i proizvodnja mesa

Prema novijim statističkim podacima, brojno stanje stoke i proizvodnja mesa po vrstama dati su u tabeli 1.

Od svih zemalja Evrope, Velika Britanija ima najveći broj ovaca (ne računajući SSSR), dok je po broju goveda na trećem mjestu (iza Francuske, sa 23 510 000 i SR Njemačke sa 15 007 000 grla). Velika Britanija proizvodi godišnje i 16 012 000 kravljeg mlijeka, dok se ovčje mlijeko skoro ne proizvodi. Godišnja proizvodnja neoprane ovčje vune iznosi 48 700 t, odnosno 35 649 t. oprane.

Tabela 1. — Broj stočnih grla po vrstama i proizvodnja mesa

Brojno stanje stoke		Proizvodnja mesa	
Vrsta stoke	u 000 grla	Vrsta mesa	u 000 t
Konji	140	Konjsko	4
Goveda	13 534	Goveđe i teleće	990
Svinje	7 873	Svinjsko	943
Ovce	29 967	Ovčije i jagnjeće	227
Koze	6	—	—
Živina	120 000	Živinsko	757

Karakteristike ovčarske proizvodnje

Ovčarstvo učestvuje oko 7% u stočarskoj proizvodnji ove zemlje. Odnos je vrijednosti ovčjeg mesa i vune 90%:10%, dok se muze svega oko 500 ovaca (samo radi ogleda i specijalne namjene), pa ovčje mlijeko ni njegovi proizvodi ne dolaze na tržište. Čist produkt po ovcu najviše se ostvaruje kroz prodaju jagnjadi, a manje prodajom vune. Tako je u nizijskim regionima vrijednost jagnje-

tine predstavljala 90⁰%, a vune samo 10⁰%. Ovaj odnos znatno je nepovoljniji u ovaca brdsko-planinskih regiona (61⁰%;18⁰%). Inače je u toku godine cijena promjenljiva. Vrijednost jagnjetine krajem 1981. godine bila je 1,35 funce, ali Evropska zajednica garantuje 1,8 funte.

Od ukupnog broja priplodnih ovaca (oko 11 miliona), najveći broj (oko 70⁰%) gaji se na jugu zemlje (u Engleskoj i Walesu), a samo oko 30⁰% na sjeveru (Škotska). Priplodna stada ovaca su mala (133 grla prosječno), a na području Engleske manja (131 ovca) nego u Walesu (117) i Škotskoj (179). Zastupljenost stada, u zavisnosti od njihove veličine a posmatrano po pojedinim pokrajinama, prikazana je u tabeli 2.

Tabela 2. — Broj stada prema veličini

Pokrajina	% stada u odnosu na broj ovaca			
	100	100-500	500-1000	10000
Broj ovaca				
Engleska	22,7	55,6	14,6	7,1
Wales	11,9	54,9	21,9	11,3
Škotska	14,4	36,7	24,2	24,7
Prosjek:	16,3	49,1	20,2	14,4

U navedene tri engleske pokrajine zajedno najbrojnija su stada ovaca sa 100-500 grla dok je broj ovakvih stada u Engleskoj i Walesu još veći. Međutim, skoro je ista zastupljenost stada sa ispod 100 i iznad 1 000 grla, dok u Škotskoj oko četvrtina svih stada ima preko 1 000 grla.

Od ukupnog broja ovaca u Velikoj Britaniji najviše ih je u brdsko-planinskim regionima (44⁰%), nešto manje u nizijskim (39⁰%) a najmanje na graničnim terenima (17⁰%). Ovčarstvo brdsko-planinskih područja prilično je specijalizovana i stabilna grana privređivanja. U graničnim regionima ovce se drže zajedno sa govedima i muznim kravama, ali je u posljednje vrijeme uzgoj goveda sve interesantniji. U nizijskim predjelima ovcama su sve veći konkurenti druge vrste stoke, što uslovljava veće preoravanje pašnjačkih površina radi ratarskih i povrtarskih kultura.

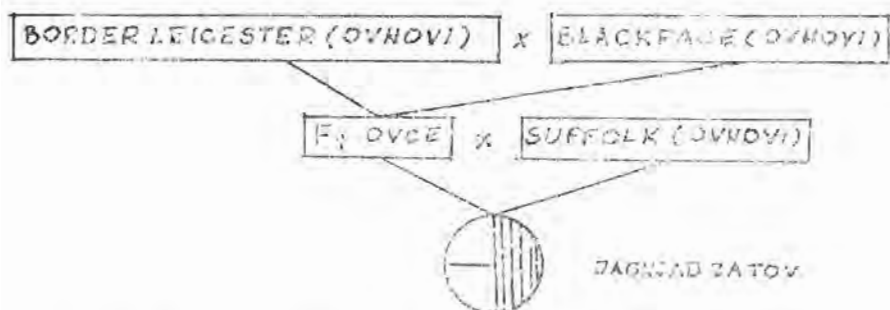
Ovčarstvo Velike Britanije vrlo je značajno za ishranu stanovništva, jer u ukupnoj potrošnji mesa po stanovniku ovčje meso čini oko 14⁰%. No, da bi se ova količina podmirila, nije dovoljna domaća proizvodnja, pa se ovčje meso uvozi iz Novog Zelanda i Australije. Tako je, u razdoblju od 1954. do 1971. godine, uvezeno ovčje meso 58,8⁰% do 62,9⁰% ukupne sopstvene potrošnje.

Sistemi ovčarske proizvodnje

Sistem ovčarske proizvodnje u Velikoj Britaniji znatno se razlikuje od sistema ove proizvodnje u evropskim zemljama. Proizvodnja jagnječeg mesa zasnovana je na sistematskom ukrštanju tri različite rase ovaca. Ovaj sistem najčešće se naziva »Stratification system« ili »Cross-breeding system«. Sema ovog sistema iznijeta je u grafikonu 1.

»Stratification system« uslovljen je geografskim položajem i nadmorskom visinom, odnosno stepenom razvijenosti poljoprivredne proizvodnje pojedinih regiona, a posebno u ratarstvu. Prema reljefu i stepenu razvijenosti poljoprivrede, Velika Britanija bi mogla da se podijeli u tri karakteristična regiona (nizijski, planinski i granični), ili, pak, da se svaka pokrajina (Engleska, Škotska i Wales) podijeli na po tri specifična regiona.

»Stratification« sistem najčešće se primjenjuje po ovoj shemi:

Čistokrvne brdsko-planinske ovce (blackface, cheviot i dr.) isključuju se iz stada poslije dva do tri jagnjenja i prodaju farmerima u graničnim regionima (brežuljkasto-brdskim) koji se nalaze na nižoj nadmorskoj visini, gdje se pare s dugovunim ovnovima border leicester rase. Dobijeni ženski melezi F₁ generacije drže se do 15 mjeseci, pa se prodaju farmerima u nizijskim terenima. Ove ovce predstavljaju komercijalna stada i, da bi proizvela kvalitetnu jagnjad za tov, pare se s nekom od mesnatih (tovnih) rasa, najčešće sa suffolk ovnovima. Prednosti su ovakve sheme ukrštanja sljedeće:

a) Parenje čistokrvnih brdskih rasa ovaca (grublje vune) sa ovnovima border leicester rase (duge vune) dobiju se ženski melezi F₁ generacije, koji su od svojih roditelja naslijedili otpornost, mliječnost i plodnost.

b) Parenjem ženskih meleza F₁ generacije s tovnom rasom iz nizijskih terena, kao što je suffolk, dobiju se kvalitetna jagnjad za tov, koja u toku dojnog perioda imaju dovoljno mlijeka za normalan prirast, a učešćem krvi suffolk rase, osiguran je kvalitet mesa sa 50% randmana.

c) Jagnjad melezi F₁ generacije odlikuje se većom otpornošću i izdržljivošću nego jagnjad čistokrvnih rasa, što uslovljava manja uginuća.

Suffolk rasa, vrlo popularna u ovoj zemlji, upotrebljava se u ovome sistemu u 80-90% slučajeva kao treća rasa. Osnovni razlog za to jeste što se jagnjad ove rase odlikuju dobrim prirastom u ranom tovu, dobrom konformacijom trupa i dobrom obraslošću mišićnim tkivom na najvažnijim dijelovima trupa (butovi, leđa, plećke). Uz to, sa 3-4 mjeseca jagnjad postižu klaničnu težinu od 35 kg. Meso im je dobrog kvaliteta, manje masno nego u drugih rasa i ima nježnu strukturu. Ovce su plodne i dobre na mlijeku. Smatra se da je po lakom jagnjenju i mliječnosti jedino nadmašuje finska ovca. Ova je rasa nastala ukrštanjem southdown rase i stare crnoglave rogate norfolk, otporne i plodne, čije je meso izvanredne strukture, ali joj je slaba konformacija. Suffolk ovca je bijele boje, a glava, uši i noge do koljena i skočnog zgloba pokriveni su crnim dlakama. Ovce imaju kratku, bijelu vunu, runo teško 2,7-3,0 kg, B/C kvaliteta. Vrlo je pokretna na paši, pa i kad se radi o udaljenijem kretanju za pašom. Zbog svojih mesnih osobina ova rasa gaji se u čitavom svijetu, naročito u SAD i Australiji.

Blackface ovce potiču iz brdsko-planinskih područja Škotske. Koriste se u ovom ukrštanju zbog svoje skromnosti, otpornosti, ranozrelosti i dobre mliječnosti. Malih su tjelesnih okvira i težine (32-40 kg). Ovnovi i ovce su rogati. Lice im je pokriveno crnim a mjestimično bijelim dlakama. Runo je teško oko 1,8-2,25 kg. Vuna duga, srednje gruba, najčešće se koristi za pravljenje tepiha i »tweed« tkanine. Ukrštanjem sa ovnovima border leicester rase daje meleze sivog lica (grayfaced ovce).

Border leicester rasa je dugovuna ovca, nastala od stare leicester ovce. Ima karakterističan tjelesni okvir, labuđi vrat i jako ispupčen nosni profil. Uši su stršeće. Ovce su teške oko 65 a ovnovi 90 kg i više. Plodnost se kreće od 180-190%.

Ovčarstvo u nizijskim i brežuljkastim terenima

U nizijskim regionima Velike Britanije ovčarstvo ima značajnu ulogu u poljoprivrednim gazdinstvima, jer predstavljaju dopunsku granu, značajnu zbog mogućnosti korišćenja onih pašnih površina koje se ne mogu racionalno obrađivati. Ovce, uz to, mogu

iskoristiti i mnoge sporedne proizvode primarne ratarske proizvodnje i tako pretvoriti »bezvrijedne« u visokokvalitetne i vrijedne animalne proizvode.

U brežuljkastim (graničnim) regionima ovčarska proizvodnja zavisi od kvaliteta zemlje. U nekim slučajevima pašnjaci mogu biti dovoljni za uspješan tov jagnjadi, pa se jagnjad mogu na tržište plasirati direktno sa paše. Međutim, većina jagnjadi sa ovih prodaje se u nizijskim područjima, gdje se dotovljuju. U ovim područjima većina farmera bavi se proizvodnjom meleza F₁ generacije za remont komercijalnih stada u ravničarskim regionima, koja će poslužiti u proizvodnji jagnjadi za tov (trorasno ukrštanje). Na višim terenima (od 200-600 m) značaj ovčarstva mnogo je veći nego u ravničarskim, ali bez obzira na ovu činjenicu, faktori koji uslovljavaju uspjeh u ovčarskoj proizvodnji mogu biti razmotreni istovremeno za oba pomenuta regiona.

Prema nekim istraživanjima (Kilkenny i Read, 1973), nema skoro nikakve razlike u čistoj dobiti po ovcu između ovaca gajenih u nizijskim (9,47 funti) i onih iz viših regiona (9,43 funte). Međutim, veći je broj odgajene jagnjadi na 100 ovaca u nizijskim (140-oro jagnjadi) nego u stadima viših terena (125-toro), što znači da je prodato više utovljene jagnjadi (84-oro, odnosno 61-no jagnje). Međutim, u odnosu na kapital uložen u ovčarsku proizvodnju, ipak je ovčarenje ekonomičnije u višim terenima (49%) nego u ravničarskim (42%).

Povećanje čiste dobiti po ovcu zavisi od broja prodate jagnjadi. Računa se da povećanje broja prodate jagnjadi po ovcu za 0,1 povećava dobit od 0,6-0,8 funti. Na broj prodate jagnjadi po ovcu utiču i broj rođene jagnjadi, broj jalovih ovaca u stadu, broj uginulih ovaca prije jagnjenja, broj uginulih fetusa i broj uginulih jagnjadi u periodu poslije rođenja.

Veće razlike između stada nizijskih i viših terena su u broju očajnjene jagnjadi na 100 ovaca (163, odnosno 143). Razlike u smrtnosti jagnjadi minimalne su (12,8%, odnosno 13,5%). Međutim, mortalitet jagnjadi do odbijanja (računajući i jagnjad uginulu pri rođenju) u stadima Velike Britanije kreće se od 20-25%, uz napomenu da u dobrim uzgojima ovaca gubici jagnjadi ne prelaze 10%. Bliženjenje je nepoželjno zbog manje porodne težine jagnjadi, koja je značajna za uspješno preživljavanje jagnjadi. Stoga se smatra da je u Velikoj Britaniji mnogo važnije preživljavanje jagnjadi nego povećanje broja jagnjadi u jednom jagnjenju.

Čist dohodak po ovcu može se povećati ako se u tehnologiji uzgoja i prilikom prodaje jagnjadi vodi računa o povećanju koncepcije kod ovaca u vrijeme mrkanja, o povećanju broja jagnjadi u jednom jagnjenju, o smanjenju mortaliteta jagnjadi, o pove-

ćanju tjelesne mase utovljene jagnjadi i o plasmanu jagnjadi na tržište u vrijeme najboljih cijena.

Ovčarstvo u brdsko-planinskim regionima

U brdsko-planinskim regionima Velike Britanije gaji se oko 44⁰/₀ ovaca. To su ovce čistokrvnih brdskih rasa koje se drže pod vrlo različitim uslovima, a ponekad zajedno sa govedima. Zato je i struktura čistog dohotka po ovci znatno drugačija nego u ravničarskim i brežuljkastim oblastima. Oko 61⁰/₀ dohotka ostvari se prodajom jagnjadi i izlučenih ovaca, 18⁰/₀ prodajom vune a 21⁰/₀ subvencijom države za unapređivanje ovčarstva. U brdsko-planinskim uslovima neophodno je da svaka ovca othrani najmanje jedno jagnje godišnje. U ovim regionima osjetno su veći gubici nego u ravničarskim, pa je i čista dobit po ovci dosta niska (5,1 funta). Ovo je uslovljeno i time što se u brdsko-planinskim regionima odgaji 85-oro jagnjadi za svakih 100 priplodnih ovaca. Limitirajući faktor za veću proizvodnost ovaca ovih područja jeste ishrana, naročito tokom reproduccionog ciklusa ovaca, što pokazuju rezultati u tabeli 3.

Tabela 3. — Uticaj kondicije ovaca u vrijeme mrkanja na proizvodnju jagnjadi

Rase ovaca	Ishrana		Razlika u broju odgajene jagnjadi
	dobra	loša	
Blackface	118	78	40
Welsh Mountain	102	76	26
Swaledale	116	83	33

Sistem tzv. »letećih« stada ovaca (flying flocks)

Ovaj sistem ovčarenja sastoji se u tome što gazdinstva kupe ovce u jesen, obezbijede parenje i jagnjenje i gaje ih do proljeća, pa ih, zajedno s jagnjadima, dok još sisaju, prodaju. Prednost je ovog sistema u tome što farmer ima brži obrt kapitala, naročito ako prodaje ovce i jagnjad prije nastupanja proljeća, što omogućava da se pašnjaci »odmaraju« od ispaše za vrijeme vegetacije (u prolječno-ljetnim mjesecima) i pozitivno utiče na borbu protiv raznih zaraznih bolesti i endoparazita. Obnavljajući kupovanje ovaca svake godine, ovcama je omogućena »promjena terena«, u čemu i leži tajna uspjeha ovoga sistema ovčarenja. Farmeri koji drže »leteća« stada obično biraju starije ovce (4-5 godina), ali s dobrim i zdravi mzubima, jer su ovakve ovce jeftinije, a plodnije od mladih. Ako se neka ovca ne oplodi u vrijeme mrkanja, pro-

daje se kao jalova za klanje u januaru ili februaru, tj. u vrijeme kada su jalove ovce najskuplje.

Vansezonsko jagnjenje ovaca (intenzivno ovčarenje)

Ovaj sistem primjenjuje se u nizijskim farmama, i to u uzgojima ovaca dorset horn rase, koje su poliestrične, tj. mogu se jagnjiti cijele godine, kad to odgajivač želi. Najčešće se primjenjuje jagnjenje u periodu februar-mart i ponovo u periodu avgust-septembar, ali to zavisi od vlasnika. Ima slučajeva da se jedno stado jagnji u julu, drugo u decembru, a treće u aprilu, s tim da se svako stado jagnji u razmaku od 8 mjeseci, čime se osiguravaju tri jagnjenja u dvije godine. U svakom slučaju, ovaj sistem jagnjenja zahtijeva visok stepen tehnologije, strogu pravilnost u pridržavanju planiranih rokova pri uvođenju i isključivanje ovnova iz stada, a može da se pretvori u sistem kontinuiranog jagnjenja tokom cijele godine.

Za ovaj sistem ovčarenja neophodna je obilna i pravilna ishrana svih kategorija ovaca, naročito u stajskim uslovima. Pošto je uslovljen držanjem visokoplodnih ovaca, to je često neophodno primijeniti vještačko othranjivanje jagnjadi, naročito u slučaju blizanaca. Nužno je skratiti laktacioni period, odnosno primijeniti rano odlučivanje jagnjadi (sa 4-5 nedjelja), što iziskuje prihranjivanje koncentratnim smješama i ispašu na kvalitetnim pašnjacima. Ekonomska prednost sistema upotrebom ovaca visoke plodnosti zavisiće od toga da li je broj dobijene jagnjadi dovoljan da nadoknadi i savlada:

- povećane troškove po jagnjetu zbog manje porodne težine u slučaju da se dobije više jagnjadi pri jednom jagnjenju,
- povećane troškove ishrane i njege ovaca,
- posebne troškove po jagnjetu zato što se neka jagnjad moraju vještački othranjivati ili vrlo rano odbijati,
- povećane troškove zbog produženja perioda stajske ishrane, umjesto jeftinije paše,
- odgovarajuća ulaganja u ovčarnike, opremu i drugo i
- potrebu za većom obučenosti radne snage.

Iako još uvijek nema dovoljno pouzdanih informacija o ekonomskim efektima ovog sistema ovčarenja, ipak treba, na osnovu onoga što se sada zna, istaknuti sljedeće činjenice:

a) Korišćenjem visokoplodnih rasa ovaca u jednokratnom jagnjenju moguće je povećati ekonomičnost ovčarenja, uz neznatno povećane troškove i ulaganja u radnu snagu.

b) U intervalu od jagnjenja ovaca od 8 mjeseci i sa 1,7 odgajenim jagnjetom po ovcu, biće manje rentabilno nego 2,7 odgajenih jagnjadi po ovcu u jednokratnom jagnjenju godišnje.

c) Za sistem povećane frekvencije jagnjenja potrebno je više nego 3 jagnjeta po ovcu godišnje, da bi se osigurao veći rentabilitet proizvodnje nego što se inače postiže u sistemu jednokratnog jagnjenja sa 2,7 jagnjeta po ovcu.

d) Promjene u relativnim troškovima paše i koncentratnih hraniva imaju značajan uticaj na čist dohodak ovaca. Stoga intenzivno ovčarenje može privlačiti pažnju samo pri povećanim cijenama za utovljenu jagnjad.

e) Intenziviranje sistema ovčarenja ne smije ići na štetu cijena dobijenih za pojedine proizvode ovaca.

Rase ovaca u Velikoj Britaniji

U ovoj zemlji ima preko 40 različitih rasa ovaca, koje se mogu razvrstati u četiri karakteristične grupe: brdsko-planinske, dugovune, kratkovune, srednje rase i ukrštene kao posebna grupa.

1. *Brdsko-planinske rase* gaje se na terenima 300-900 m nadmorske visine. Uglavnom su male tjelesne težine, žustre, čvrste, vrlo otporne i sposobne da žive i proizvode u nepovoljnim uslovima is hrane i smještaja. Većina rasa je rogata dok boja lica varira od bijele do crne. Sve ovce ovog područja daju meso odličnog kvaliteta, a vunu lošijeg, koja se najčešće upotrebljava za proizvodnju »tweed«, tepiha i pokrivača za krevete. Neoprano runo teško je od 0,9-2,25 kg.

Najvažnije su rase ove grupe: škotski blackface, swaledale, welsh mountain, cheviot, herdwick, lonk, derby gritstone i dr.

2. *Dugovune rase* gaje se u ravničarskim područjima, gdje se nalaze bogati pašnjaci i obilje nusproizvoda primarne ratarske proizvodnje. Sve su rase ove grupe šute, bijelog lica, velikih tjelesnih okvira, tjelesne težine od 90-130 kg, a mogu dati i do 9 kg neoprane vune. Vuna je duga, dosta gruba, svilastog sjaja, a kvalitet zavisi od rase.

Najvažnije rase ove grupe jesu: leicester, border leicester, blue-faced leicester, lincoln, romny marsh, south devon i teeswater. Najdužu vunu ima lincoln ovca (43-48 cm), najviše vune daje south devon (7,2-7,6 kg) a najplodnija je border leicester (oko 180‰).

3. *Kratkovune rase* gaje se, takođe, u nizijskim područjima, naročito u zapadnim krajevima Engleske. Uglavnom su bez rogova, pigmendiranog lica i nogu, tijela obraslog gustom vunom boljeg kvaliteta i karakteristične po proizvodnji mesa visokog kvaliteta.

Ovnovi ove grupe upotrebljavaju se za ukrštanje sa ovčama iz graničnih (brežuljkastih) regiona i s raznim polukrvnim ovcama, i to radi proizvodnje jagnjadi za tov (stratification system).

U ovoj grupi su najvažnije rase: suffolk, southdown, oxford down, hampshire, shropshire i dorset horn. Međutim, u ovu grupu spadaju i rase ovaca kratke vune koje ne pripadaju grupi nizijskih rasa (down), kao što su: ryeland, wiltshire i devon closewool.

4. *Srednje rase (intermediate)* potiču od brdsko-planinskih ovaca, a rasprostranjene su u graničnim oblastima između Engleske i Walesa. Mnoga stada se nalaze na terenima čija nadmorska visina prelazi 300 m. Gaje se u čistoj krvi i služe za proizvodnju jednogodišnjih ovaca za prodaju u ravničarske krajeve.

U ovu grupu spadaju rase clun forest, kerry hill, hill radnor, speckled face i radnoshire.

5. *Ukrštene ovce* su najbrojnije. Danas ima nekoliko hibridnih tipova i mnogo meleza F₁ generacije, kao što su: colbred, scots half-bred, greyface, masham i welsh half-bred. Tako je colbred ovca nastala ukrštanjem četiri rase, i to: clun forest, dorset horn, border leicester i frizijske ovce. Zato se colbred ovca odlikuje visokom plodnošću i mliječnošću. Greyface ovca je nastala parenjem ovnova border leicester i ovaca škotske blackface rase.

Proizvodnja jagnječeg mesa

U Velikoj Britaniji postoje četiri osnovna tipa proizvodnje jagnječeg mesa:

1. Rana vansezonska proizvodnja, kada se ovce jagnje u decembru i januara, a jagnjad plasira na tržište uz visoke prolječne cijene. Ovo je ujedno i najskuplja ali i najkvalitetnija proizvodnja jagnječeg mesa. Na ovu vrstu proizvodnje otpada oko 2% ukupne zaklane jagnjadi u Velikoj Britaniji.

2. Proizvodnja jagnjadi tovljene isključivo na paši i prodane u periodu od 1. maja pa do kraja pašne sezone, koja je najbrojnije zastupljena, jer na ovu vrstu utovljene jagnjadi otpada oko 70% ukupno zaklane jagnjadi u klanicama.

3. Proizvodnja utovljene jagnjadi na paši, ali uz dodatak koncentratnih hraniva, primjenjuje se na gazdinstvima farmera ili se neutovljena jagnjad prodaju posebnim tovljačima. Ovdje je obuhvaćen najveći broj čistokrvne muške jagnjadi iz brdskih i graničnih regiona. Na ovakvu vrstu tova otpada oko 28% ukupnog broja zaklane jagnjadi.

4. Tov jednogodišnje jagnjadi odnosi se na jagnjad ojagnjenu u proljeće, tovljenu u zimskom periodu a prodatu prije početka nove pašne sezone, tj. od proljeća do proljeća.

Pravom jagnjetinom smatra se meso dobijeno od sisančadi sa 3-4 mjeseca, a meso dobijeno od jagnjadi koja je prošla tzv. »store period«, a zatim utovljena, ovčetinom (»mutton«).

Postoje dva izrazita tipa utovljene jagnjadi koja dolazi na tržište, i to lakša jagnjad čiji je čist trup (bez glave i nogu) težak 13-16,6 kg i teža jagnjad sa 20-22 kg. Međutim, uvijek se lakše prodaju jagnjad manje tjelesne težine. Farmeri smatraju da je veća dobit po jagnjetu ako su teža. Mesari, međutim, traže jagnjad od 3-4 mjeseca, čija težina čistog trupa ne prelazi 13-15 kg i koja se smatraju jagnjetinom »super« kvaliteta. Jagnjad iste starosti, ali s težinom trupa od 15-19 kg, smatra se kvalitetnom, dok se meso jagnjadi s težinom trupa preko 24,75 kg smatra ovčetinom.

Inače se traži da je trup kompaktan i relativno teži u zadnjem dijelu, gdje su najkvalitetnije partije mesa. Butovi moraju biti dobro razvijeni i dobro obrasli muskulaturom do skočnog zgloba. Smatra se da nije ekonomično klati jagnjad lakšu od 15 kg žive vage. Vrijednosti mesa ocjenjuje se na liniji klanja, i to čine neutralna lica. Na aukcijama ocjenu vrijednosti ovaca i jaganjaca (»uživo«) vrše, takođe, predstavnici vlasti, i to subjektivnom metodom (odbija se vrijednost glave i iznutrica).

Cijena jagnječem mesu tokom godine varira od 1,80 do 2,15 funti po 1 kg. Jagnjeće meso je najskuplje krajem aprila. Cijene su garantovane, a premije za kvalitet plaća ZET državi, koja regresira proizvođače.

Uopšte se može reći da je ovčarstvo Velike Britanije pretežno ekstenzivna stočarska grana, s niskim ulaganjima, pa i niskim dohotkom po priplodnoj ovci. Prema najnovijim *Robinson* ovi istraživanjima (1979) u Škotskoj se godišnje postiže tek oko 0,81-0,91 jagnje po priplodnoj ovci. Dakle, skoro se ništa nije promijenilo u ovčarskoj praksi posljednjih 10 godina.

dr Mihajlo Ljumović
dr Nikola Adžić i

pokrajinama, sa tendencijom zauzimanja površina potrebnih za druge poljoprivredne kulture. Stoga Kongres predlaže da se po jedinstvenom kriterijumu pristupi integralnom planiranju poljoprivrednog zemljišta a, u okviru toga, i planiranju vinogradarskih površina, i da se utvrde kriterijumi za obnovu vinograda na osnovu izrađene rejonizacije vinogradarstva SFRJ. Takođe je potrebno nastaviti akciju ustanovljavanja vinogradarskog katastra na nivou Jugoslavije, kao nerazdvojnog dijela rejonizacije, i ustanovljavanja vinogradarskih zona, kao nužne komponente priznavanja kvalitetnih kategorija vina i njihovog plasmana na domaćem i stranom tržištu.

Struktura vlasništva u Jugoslaviji, u kojoj individualni sektor ima dominantan položaj, ukazuje na neophodnost bržeg udruživanja vinogradara i njihovog uključivanja u stimulatívne dohodovne odnose na osnovama ZUR-a i Ustava.

S obzirom na ponudu vina u svijetu Kongres je ukazao na neophodnost stalnog povećavanja kvaliteta grožđa, vina i njihovih proizvoda kao bitne komponente u čuvanju postojećih pozicija i poboljšavanju tog položaja na domaćem i svjetskom tržištu. Tim prije što optimalne mogućnosti za podizanje kvaliteta do sada ni približno nijesu iskorišćene. Da bi se to postiglo neophodno je kvalitetnom potencijalu osnovne sirovine (grožđa) prilagoditi kapacitete i cjelokupnu tehnologiju proizvodnje vina i drugih proizvoda od grožđa i vina jer stanje kakvo je sada ne zadovoljava.

2. Neophodno je poboljšati uslove privređivanja naročito u primarnoj proizvodnji i kod svih zaposlenih u reprodukcijom lancu. U tom smislu potrebno je donijeti odgovarajuće propise na nivou Jugoslavije i u republikama i pokrajinama, a neke od već postojećih uskladiti sa odgovarajućim propisima OEZ-a i rezolucijama OIV-a. Izvršiti izmjene i dopune pravilnika o kvalitetu vina i pravilnika o kvalitetu jakih alkoholnih pića i ujednačiti kriterijume u republičkom i pokrajinskom vinskom zakonodavstvu.

Odgovarajućom kreditnom politikom podsticati razvoj vinogradarsko-vinarske grane, tekuću proizvodnju i prelazne zalihe, koje su neophodne i specifična kategorija ~~ove~~ proizvodnje jer su sastavni dio tehnološkog procesa.

Kongres je ukazao da je neophodno osavremeniti sistem sakupljanja podataka za potrebe vinogradarske nauke i prakse, kao podatke o površinama, sektoru vlasništva, strukturi sortimenta, podatke o podrumskim kapacitetima i njihovoj strukturi, podatke o prinosima grožđa po ha, proizvodnji vina i drugih proizvoda od grožđa i vina i podatke o potrošnji.

3. Jedna od važnih pretpostavki razvoja vinogradarstva i vinarstva i kompleksa koji ga prati, jeste dalje poboljšavanje i povećavanje potrošnje i prodaje vina na domaćem i stranom tržištu. U

tu svrhu mora se stalno izučavati i unapređivati marketing vina za prodaju u ugostiteljsko-turističkoj potrošnji, marketing za potrošnju u domaćinstvu i posebno izvozni marketing. U tom smislu treba preduzeti niz akcija za unapređivanje potrošnje vina putem različitih vidova ekonomske propagande, promocije vina, a zabrana reklamiranja vina valja ukinuti, jer se u jednoj vinogradarskoj zemlji mora omogućiti prezentiranje tog blaga u cilju povećavanja kulture potrošnje, kao i osvjedočene borbe protiv alkoholizma. Da bi se postavljeni ciljevi realizovali, potrebno je posebnu brigu posvetiti i specijalizovanim kadrovima, naročito ugostiteljstvu, koji igraju važnu ulogu u plasmanu i afirmaciji vrijednosti jugoslovenskih vina i drugih proizvoda od grožđa.

Završnog dana rada Kongresa održana je i vanredna skupština Jugoslovenskog vinogradarsko-vinarskog naučnog društva, na kojoj je razmatrana potreba reorganizacije društva na osnovu ZUR-a i Ustava.

Na Skupštini je zaključeno da se, shodno ZUR-u i drugim zakonskim propisima, formiraju društva vinogradara i vinara po republikama i pokrajinama koja bi kasnije sačinjavala savez društava vinogradara i vinara Jugoslavije, odnosno jugoslovensko-vinogradarsko-vinarsko društvo. Za aktivnost na formiranju društava po republikama i pokrajinama i donošenje odgovarajućih normativnih akata zaduženi su i članovi predsjedništva društva.

Po završetku radnog dijela Kongresa izvedena je stručna ekskurzija i obilazak vinograda Slovenskih Gorica i degustacija slovenačkog vina.

Ljutomersko-ormožko vinogorje pripada podravskom vinogradarskom rejonu na brežuljcima između Drave, Panonske ravnice i državne granice, u opštinaru Ljutomer i Ormož. Vinogradi su podignuti na brežuljkastim i strmim terenima a sadnja je izvršena po izohipsama. Ne vrši se u njima nikakva međuredna obrada tako da je zemljište zatravljeno a pokošena travna masa ostaje po međuprostoru u obliku molča. Čitavo vinogorje obuhvata 1700 ha vinograda u društvenom i privatnom sektoru. Ovo vinogorje čuveno je po vrhunskim i kvalitetnim bijelim vinima Najpoznatije sorte su: laški rizling, pošip, sovinjon, ranjski rizling, traminac, bijeli burgunac, žuti muskat, muskat otonel, rulander i druge. Najpoznatiji su lokaliteti: Zeljezne dveri, Nunska graba, Jeruzalem, Slamnjak, Litmerk, Kajžar, Kog, Vinski vrh itd.

Vinogradarstvo i vinirstvo organizovano je u dvije radne organizacije, to su »Slovin« i »Pomurka«. U SOUR-u »Slovin« je RO »Ljutomerčan« — Ljutomer i Kmetijski kombinat »Jeruzalem« — Ormož. Na tom području nalaze se i dva moderna podruma, u Ljutomeru i Ormožu, kapaciteta 800 vagona, u kojima se vino njeгуje u hrastovi mburadima. Najpoznatija vina su: ljutomerčan

(smješa pošipa, laškog rizlinga, sovinjona, bijelog burgunca i traminca), zatim sortna vina laški rizling, pošip, traminac, bijeli burgunac i tip vina jeruzalemčan.

Srednje slovenačko vinogorje obuhvata 1 450 ha vinograda i pokriva teritoriju ptujske opštine, gdje se nalazi jedan od najstarijih podruma u Jugoslaviji sa dugogodišnjom tradicijom i bogatom vinotekom. Podrum je u sastavu SOUR-a »Emona« Kmetijski kombinat Ptuj OOUR Podrumarstvo Slovenske Gorice, u kojem se drže čuvena vina-haloza. Ovaj podrum je kapaciteta 500 vagona, od čega 400 vagona u drvenim buradima.

Čuvene sorte su laški rizling, pošip, sovinjon, burgundac bijeli, ranjski rizling, traminac, žuti muškat i (od crnih sorata) frankovka, kavčina, burgundac. Podrum u Ptuj čuven je po tipskom vinu haložan i crvenom ptujskom vinu.

Podrum radne organizacije »Slovin« — »Vinag« — Maribor jedan je od najvećih klasičnih podruma koji drži vina mariborskog područja. Čuvena su vina tog podruma laški rizling, ranjski rizling, rulander, traminac i žuti muskat.

Podravski rejon čuven je po izvanrednim bijelim vinima, harmoničnog ukusa, sa manje ekstrakta i dosta visokim sadržajem alkohola. Bijela vina ovog rejona vrlo su cijenjena i na svjetskom tržištu.

Mr Ljubomir Pejović